

VII. RECENZJE I NOTY RECENZYJNE

Najdawniejsze zapiski z księgi miejskiej Pleszewa (1428-1444), wyd. Tomasz Jurek (= *Wielkopolska dawniej i dziś. Studia, źródła i materiały*, red. A. Gulczyński, t. 1), Centrum „Instytut Wielkopolski”, Poznań 2011, ss. 107, 2 nlb.

W ostatnich latach ukazał się szereg edycji średniowiecznych i wczesnonowożytnych ksiąg miejskich¹. Recenzowana publikacja cenionego poznańskiego mediewisty i wydawcy źródeł Tomasza Jurka nie tylko wpisuje się w ten nurt, ale uzupełnia istotną lukę w badaniach nad polskimi miastami, które koncentrowały się dotychczas głównie na największych ośrodkach². O dużej wartości poznawczej omawianej książki stanowi także fakt, że dotyczy ona miasta prywatnego, które właśnie w latach 1428-1444 było podzielone pomiędzy dwóch właścicieli. Warto również zauważyć, że rozpoczyna ona interdyscyplinarną serię „Wielkopolska dawniej i dziś. Studia, źródła i materiały”, która ma prezentować różne aspekty zarówno przeszłości, jak i współczesnych problemów Wielkopolski, a publikowane prace przygotowywane będą przez badaczy reprezentujących różne dziedziny nauki. Będą to zarówno studia, jak i wydawnictwa źródłowe³.

Rekopiścienna księga pleszewskiej rady miejskiej będąca podstawą prezentowanego wydania była dotychczas tylko w niewielkim stopniu przedmiotem zainteresowania historyków⁴, a co szczególnie niezrozumiałe, właściwie nie korzystano z tego

¹ *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1456-1479)*, wyd. K. Kopiński, J. Tandecki, Toruń 2007; *Księga kamlarii miasta Torunia z lat 1453-1495*, wyd. K. Kopiński, K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2007; *Księgi Młodego Miasta Gdańska 1400-1455 [1458-1459]*, wyd. K. Kopiński, P. Orliński, Toruń 2008; *Księga sądowa miasta Kamionki w ziemi lubelskiej 1481-1559*, wyd. A. Sochacka, G. Jawor, Lublin 2009; *Szamotołska księga ławnicza z lat 1567-1579*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Szamotuły 2010.

² Z zachowanych ksiąg sądowych miast małych oraz średniej wielkości zostały choćby częściowo wydane drukiem jedynie księgi Biecza, Kamionki, Kazimierza, Lublina, Płocka, Starej i Nowej Warszawy, Szamotuł i Wąwolnicy. Zob.: *Bibliografia źródeł drukowanych do dziejów Polski późnośredniowiecznej (1386-1506)*, red. P. Węcowski, cz. 1, Warszawa 1999, s. 153-163; *Księga ławnicza miasta Płocka 1489-1517*, oprac. D. Poppe, Warszawa 1995; *Księgi sądowe miasta Wąwolnicy z lat 1476-1500*, oprac. G. Jawor, A. Sochacka, Lublin 1998.

³ A. Gulczyński, *Przedmowa*, w: *Najdawniejsze zapiski z księgi miejskiej Pleszewa (1428-1444)*, wyd. T. Jurek, Poznań 2011, s. 6. Ukazał się już drugi tom serii: *Pleszew: Struktura społeczno-gospodarcza miasta i gminy w ujęciu przestrzennym*, red. A. Tobolska, Poznań 2011.

⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta miasta Pleszew 1428-1805, I 2 (Księga radziecka 1428-1563); jedynie kilka słów poświęcił jej A. Warschauer, *Die mittelalterlichen Stadtbücher der Provinz Posen*, „Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen”, t. 11 (1896), s. 373-379; idem, *Die städtischen Archive der Provinz Posen*, Leipzig 1900, s. 174-176, a po-

przecież podstawowego źródła przy pisaniu monografii i innych opracowań dotyczących Pleszewa⁵. Z tych też powodów należy ubolewać (jednocześnie oddając należny szacunek wysiłkowi wydawcy), że prezentowana edycja objęła jedynie najstarsze zapiski, które stanowią tylko niewielki ułamek treści księgi (25 z 269 stron).

Zasadniczą część publikacji T. Jurka stanowi zwarty zbiór 59 najstarszych zapisek pochodzących z lat 1428-1444, wpisanych na stronach 1-23 oraz 268-269 (przedostatnia i ostatnia strona wykorzystywane były na wnoszenie różnego typu notatek) księgi radzieckiej⁶. Łaciński tekst źródłowy przygotowany został do druku zasadniczo według *Projektu instrukcji wydawniczej* A. Wolffa i został umieszczony na stronach parzystych książki, natomiast strony nieparzyste przeznaczono na obszernie streszczenia w języku polskim, które często są bliskie pełnemu tłumaczeniu (jest to szczególnie istotne ze względu na fakt, że seria adresowana jest nie tylko dla specjalistów z dziedziny mediewistyki czy historii prawa, ale także dla przedstawicieli innych gałęzi nauki oraz pasjonatów historii). Zauważyć należy, że wydawca odstąpił od wspomnianej instrukcji, rezygnując z wyróżniania w tekście łacińskim słów obcojęzycznych (w przypadku pleszewskiej księgi radzieckiej są to oczywiście słowa polskie), niestety nie wyjaśniając przyczyn tej decyzji, brak ten rekompensuje natomiast indeks słów polskich (s. 103-104)⁷.

Wydane zapiski są z reguły rezultatem działalności rady miejskiej tej części miasta, która należała do Macieja Trzielskiego i jego następców, kilka z nich jednak pochodzi od innych instytucji (np. połączonych rady i ławy, zwołanych *ad hoc* sądów polubownych). Do księgi wpisano również ortyl z nieznanego miasta stanowiący odpowiedź na zapytanie rajców pleszewskich i dotyczą one różnego rodzaju umów, działań rodzinnych oraz rozliczeń długów. Daje to w rezultacie bogaty obraz miasta i jego najbliższych okolic.

Wydanie zapisek poprzedzone zostało zwięzłym, lecz bardzo treściwym wstępem, przedstawiającym pokrótce dzieje miasta oraz kolejne zmiany jego właścicieli (jest to pierwsze pełne opracowanie tego zagadnienia), dającym opis kodykologiczny księgi radzieckiej i charakteryzującym wydawane zapiski oraz kancelarię, z której one pochodzą. Dodatkowo przytoczone są podstawowe informacje o pleszewskiej radzie miejskiej oraz domniemanym wpływie dziedziców na tę instytucję. W stosunku do informacji podanych we wstępie można poczynić pewne uzupełnienia, mianowicie: w przypisie 11 wydawca podaje, że imienne wzmianki o pleszewskim pisarzu miejskim pochodzą dopiero z 1497 roku i dotyczą Jana, syna Macieja z Białego Piątkowa. Można jednak ustalenia te uzupełnić, bowiem wspomniany Jan, syn Macieja, podpisał

---

chodzący z nieco późniejszego okresu (sprzed 1483 r.) fragment zawierający kodeks prawa magdeburgskiego opublikował W. Maisel (*Prawo magdeburgskie miasta Pleszewa*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, t. VIII (1963), z. 1 (15), s. 67-82).

⁵ F. Kryszak, *Dzieje miasta Pleszewa na podstawie źródeł historycznych*, Pleszew 1938; *Dzieje Pleszewa*, red. M. Drozdowski, Kalisz 1989; W. Zientarski, *Zarys dziejów Parafii pod wezwaniem Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Pleszewie*, Pleszew 1994.

⁶ Edycja zawiera również kilka zapisek późniejszych, które zostały wpisane pomiędzy zapiskami wcześniejszymi, np. zap. nr 26, 27, częściowo 55.

⁷ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, t. I (1957), pkt 32.

się jeszcze w księdze radzieckiej dwukrotnie, a mianowicie w 1496 i 1498 r.⁸, natomiast w 1517 r. wzmiankowany jest kolejny pisarz Jan⁹. Przypis 12 należy uzupełnić, podając, że pleszewski ratusz był wzmiankowany *expressis verbis* nie tylko w 1540 r., ale już prawie 40 lat wcześniej – w 1501 roku¹⁰. Ponadto od 1485 r. zaprzestano każdorazowego zapisywania miejsca, w którym odbyło się dane posiedzenie rady, w związku z czym należy uznać, że już na przełomie XV i XVI stulecia Pleszew posiadał ratusz.

Całość wydawnictwa uzupełniają obszernie indeksy nazw osobowych i geograficznych, rzeczowy (szczególnie istotny), słów polskich oraz konkordancja chronologiczna (niezbędna ze względu na fakt, że zapiski nie zawsze wnoszono we właściwej kolejności), które umożliwiają pełne i wieloaspektowe wykorzystanie wydanych zapisek. Zrezygnowano natomiast z opatrzenia wydawnictwa podobiznami rękopisu, co jest usprawiedliwione ze względu na fakt, że reprodukcja całej księgi radzieckiej (a także innych ksiąg należących do tego samego zespołu archiwalnego) znajduje się w internecie, na stronach Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej.

Obowiązkiem recenzenta jest wskazanie kilku drobnych uchybień omawianej publikacji. Na s. 13 omyłkowo wskazano miejsce, gdzie wpisano pomiędzy starsze zapiski nowsze sprawy, podano bowiem s. 26-27 rękopisu księgi radzieckiej, podczas gdy w rzeczywistości znajdują się one na s. 9-10. Na s. 57 (zap. 32 – polskie streszczenie) błędnie podana jest data 1 czerwca, zamiast właściwej: 11 czerwca 1434 roku (w tekście łacińskim data podana jest prawidłowo). Porównanie rękopisu księgi i wydanego tekstu zapisek wskazało na istnienie kilku niewielkich opustek, które szczęśliwie nie mają większego znaczenia dla rozumienia tekstu. Prawidłowa edycja winna zatem brzmieć w przypadku zap. 14: *Insuper unum alodium wlgariter stodola et et [!] via ad eundem benivoli; medietatem proconsuli cum consolibus [!]*; zap. 17: *Actum et datum die, anno, loco, |-qui-| presentibus, quibus supra*; zap. 21: *dominum Andream olim burgrabium Kalisiensem erga Judeum in Calis*, zap. 27: *coram nobis omnibus recognovit alias zesznąq*, zap. 36: *predictus Albertus Scoltetus fratri suo germano Petro de paternis et paternis [!] bonis (...). De qua parte paternorum et maternorum predictus Petrus predictum suum fratrem germanum Albertum*, zap. 55: *Item anno Domini 1485 feria tertia ante Hedvigis [11 X 1485] fecimus rationem totalem toti communitati, hoc summa due sexagene sine quatuor grossis, quam exposivimus in negociis*. W przypadku zapisu daty dokonanej czynności w zap. 55 w rękopisie brak słowa *Domini*.

Podsumowując, należy z satysfakcją odnotować cenną inicjatywę wydawniczą i wystawić jej wysoką ocenę ze względu na fakt, że spełnia ona wszystkie wymagania stawiane tego typu publikacjom. Wydany materiał źródłowy został zaopatrzony przez wydawcę w bogate instrumentarium, które pozwala na ich wykorzystanie w pracach badawczych przedstawicieli różnych dyscyplin, co spełniło jedno z głównych zadań, jakie zostało postawione przy rozpoczynaniu pracy nad wydaniem źródła.

ADAM KOZAK (Poznań)

⁸ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta miasta Pleszew 1428-1805, I 2, s. 37 (zap. z 1496 r.) i 41 (zap. z 1498 r.).

⁹ Ibidem, s. 84 (zap. z 1517 r.).

¹⁰ Ibidem, s. 50-52.